



Critique on the structure and content of the Persian language teaching book In Türkiye based on the evaluation method of Keck & Kim (KM)

Omid Majd*

Corresponding author, Associate Professor, Persian Language and Literature, Department of Persian Language and Literature, University of Tehran, Tehran, Iran.

majdomid@ut.ac.ir

Bulent Akdag

PhD in Persian language and literature, University of Tehran, Tehran, Iran

Bulent_akdag-25@hotmail.com

Fatemeh Zamani

Assistant Professor of Persian language and literature, Department of Persian Language and Literature, Kosar University of Bojnord, Bojnord, Iran.

f.zamani@kub.ac.ir

Abstract:

Grammar examines the rules and order governing the relations of association and substitution of words in a language. One of the benefits of writing a grammar is to help non-native speakers learn a language. Many books have been written about teaching Persian to non-Persian speakers. These books generally have structural and content errors due to the lack of mastery and expertise of their authors, which confuse students. Therefore, this article tries to analyze the structure and content of the Persian grammar book written by Nemat Yıldırım, which is used to teach non-Persian speakers in Turkey based on Keck and Kim (KM). The result of this study shows that in terms of the structure of this book, first of all, it did not take care of the level of language learners. Secondly, the organization of grammatical topics is different from Persian grammar in topics related to "pronouns" and "letters". Thirdly, the presentation of various divisions of word types and the high frequency of grammatical terms have added to the difficulty of the book. In addition, in terms of content, there are defects in definitions, false examples, use of non-practical sentences, mixing with Arabic grammar and historical grammar, and the use of complex and unnecessary terms in this work. Finally, it should be said that the absence of grammatical rules in the form of everyday conversation has reduced the practical aspect of this book.

***Cite this article:** Shafaei, Omid. Akdag, Bulent. Shahhoseini, Faeghe. Zamani, Fatemeh. Critique on the structure and content of the Persian language teaching book In Türkiye based on the evaluation method of Keck & Kim (KM). *Vol. 12, No. 2 (Tome 26), October 2023, 241-262.*

DOI: 10.30479/JTPSOL.2024.19923.1661

Received on: 03/02/2024

Accepted on: 08/05/2024



© The Author(s).

Publisher: Imam Khomeini International University

Introduction

The Persian language is one of the oldest languages in the world, which dates back to seven hundred years BC. Nowadays, the learning of the Persian language has been paid attention, especially among researchers of the Turkish language. After the establishment of the Republic of Turkey (1923), in universities such as Ankara University, Seljuk University, Kirik Qala University, and Atatürk University, Persian language and literature courses were established and books for teaching Persian language were written and edited. Unfortunately, in the books that were written to teach Persian grammar, there are defects in the structure and order of the contents, as well as problems in the content of the definitions and examples. Reviewing, criticizing, and evaluating these books can improve educational methods to use more practical texts in Persian language educational books.

One of these is a book by Nemat Yildiram, which is compiled into four chapters. The first chapter of this book is dedicated to the introduction of the Persian alphabet and the sounds of the Persian language; the second chapter is dedicated to the types of words and their grammatical roles. The third chapter is about the types of sentences in the Persian language. The fourth chapter deals with the historical evolution of Persian grammar (see, Yldem: 1-382). In this article, with a critical approach, the structure and content of this book have been examined to answer the questions of how the author arranged the chapters of the book and to what extent his plan was successful in teaching the Persian language. The other question of this research is that in terms of content, which of the definitions of grammatical topics has slipped in the mentioned book, or whether incorrect examples have been used?

Methodology

This research is based on the qualitative method and content analysis. In this way, firstly, the definitions and grammatical topics in the Persian language teaching book, by Nemat Yildiram have been carefully studied; then, its differences with Persian language grammar, especially the Detailed Grammar of Today by Khosrow Farshidvard, Grammar Persian by Khayampour, Persian grammar by Natal Khanleri and Persian grammar by Anwari and Ahmadi Givi have been evaluated in terms of structure and content. Finally, the structure and educational content of the book have been evaluated based on the educational approach of Keck and Kim (KM).

Results

In terms of structure, this work has not paid attention to the level of language learners; the first chapter includes the sounds of the Persian language and written language, the second chapter is the classification of word types, the third chapter is the types of sentences, and the fourth chapter is the evolution of historical grammar. It seems that the first chapter is suitable for beginners, but the remaining chapters of the book are not suitable for them. The second chapter is suitable for intermediate and the third chapter is suitable for advanced level learners. However, the fourth chapter, which examines the evolution of the historical order, is suitable for students of the Persian language and literature. Therefore, it can be said that the lack of levelling of the contents of this book has made it out of practical use.

Another issue that has caused the structural weakness of the present book is the breadth and complexity of the classifications that the author has presented in each of the categories of nouns, verbs, adjectives, and adverbs in the second chapter. In most grammar books of the Persian language, words are classified into six types: noun, verb, adjective, adverb, letter, and sound. However, Yildirim has separated pronouns from the subject nouns and conjunctions from the subject letters and examined them in a separate grammatical class.

In terms of content, problems such as defects in definitions, grammatical errors, mixing of Persian and Arabic rules, use of non-practical sentences, wrong examples, complex terms, ungrammatical topics, and unnecessary historical order are observed in this work. In the reviewed work, the author has not been able to provide accurate definitions of word types such as nouns, adjectives, verbs, sounds, nominal roles, and derived adjectives. Also, in some cases, the author has slipped in understanding the rules of Persian grammar; for example, you can see things like "Yai Nekre sign of knowledge", "at the sign of Arabic plural", "verb instead of infinitive", "noun in the role of the verb", "to be and are", "past participle instead of past participle continuous ", "bringing infinitive and noun infinitive under the category of the verb, "indicative infinitive" and "infinitive infinitive". In some cases, it can be seen that the author has used incorrect examples to explain a grammatical category.

Conclusion

Finally, it should be said that the complexity and breadth of terms that the author has used to explain grammar topics like the types of verbs in compound sentences, and the types of divisions provided about nouns, adjectives, verbs, and adverbs can

prevent the speed of language learning. Also, in some cases, the author has used non-practical sentences that have mostly advanced literary content and taken from older Persian literary texts, which is not compatible with the purpose of practical Persian language education. In a few cases, rhetorical topics have been mentioned, such as metaphor and simile addition.

Conflict of Interest

This research has been carried out at all stages, including design, collection, analysis, and interpretation of data and publication, at personal expense, and the authors are not affiliated with any organization that affects any of the goals or actions of the research.

Keywords: Grammar, structural criticism, content criticism, Persian language, Nemat Yildiram, Ceck, and Kim.



ارزیابی ساختار و محتوای کتاب آموزش زبان فارسی در ترکیه بر اساس چارچوب ارزیابی «کِم» (پژوهشی)

امید مجد*

نویسنده مسئول، دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
majdomid@ut.ac.ir

بولنت آکداغ

دانش آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
Bulent_akdag-25@hotmail.com

فاطمه زمانی

استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه کوثر بجنورد، بجنورد، ایران.
f.zamani@kub.ac.ir

چکیده

دستور زبان، علمی است که به بررسی قواعد و نظم حاکم بر روابط هم‌نشینی و جانیشینی کلمات در یک زبان می‌پردازد. یکی از فواید نگارش دستور زبان، کمک به یادگیری یک زبان به غیرگویشوران آن است. در خصوص آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان نیز کتاب‌های زیادی نوشته شده است. این کتاب‌ها عموماً به خاطر عدم تسلط و تخصص نویسندگان آن‌ها، دچار خطاهایی ساختاری و محتوایی شده‌اند که موجب سردرگمی زبان‌آموزان خواهد شد. از این روی، مقاله حاضر می‌کوشد، کتاب *آموزش زبان فارسی* نعمت ییلدریم که برای آموزش به غیرفارسی‌زبانان در ترکیه مورد استفاده قرار می‌گیرد، از لحاظ ساختار و محتوا بر اساس چارچوب ارزیابی کک و کیم (ارزیابی «کِم») مورد بررسی و تحلیل قرار دهد. نتیجه این بررسی نشان می‌دهد؛ این اثر به خاطر تقلید از سبک نگارش دستورنویسان سنتی ایران؛ مانند انوری و گیوی، خیام‌پور و خانلری، از حیث ساختاری و ارائه مباحث دستوری، به سطح زبان‌آموزان عنایتی نداشته است و مباحث دستور تاریخی زبان فارسی نیز در آن راه یافته است. در مقوله‌بندی مباحث دستوری با دستور زبان‌های فارسی در مباحث مربوط به «ضمیر» و «حروف» متفاوت است. همچنین، ارائه تقسیم‌بندی‌های متنوع از اقسام کلمه و بسامد زیاد اصطلاحات دستوری، بر دشواری کتاب افزوده است. علاوه بر این، از لحاظ محتوایی، نقص در تعاریف، شاهد مثال‌های نادرست، استفاده از جملات غیرکاربردی، درآمیختگی با دستور زبان عربی و دستور زبان تاریخی، کاربرد اصطلاحات پیچیده و غیرضروری در این اثر مشاهده می‌شود. در نهایت باید گفت؛ استفاده نکردن از قواعد دستوری در قالب مکالمه، از کاربرد آموزشی این کتاب کاسته است.

کلیدواژه‌ها

ارزیابی کِم، آموزش دستور زبان، نقد ساختاری، نقد محتوایی، نعمت ییلدریم.

*استناد: مجد، امید. آکداغ، بولنت. زمانی، فاطمه. ارزیابی ساختار و محتوای کتاب آموزش زبان فارسی در ترکیه بر اساس چارچوب ارزیابی «کِم»، سال دوازدهم، شماره دوم (پیاپی ۲۶)، پاییز و زمستان ۱۴۰۲، ۲۴۱-۲۶۲.

شناسه دیجیتال (DOI): 10.30479/JTPSOL.2024.19923.1661

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۳/۰۲/۱۹

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱۱/۱۴

ناشر: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ه)

۱. مقدمه

زبان فارسی، یکی از شاخه‌های زبان هند و اروپایی است که تاریخ حیاتش به هزاره اول پیش از میلاد می‌رسد (Abolghasemi, 1993: 22). امروزه یادگیری زبان فارسی به‌ویژه در بین پژوهش‌گران و محققان ترک‌زبان مورد توجه قرار گرفته است؛ چرا که زبان فارسی «در دوره عثمانیان به‌عنوان زبان ادب مورد توجه قرار گرفت و شاعران و نویسندگان آن دوره و در رأس آنان، سلاطین و شاهزادگان عثمانی، به تدوین آثار فارسی در زمینه‌های مختلف رغبت نشان دادند» (Majd & Akdagh, 2019: 24). اولین آموزش‌های زبان فارسی، به شیوه مدرن مربوط به دوره جمهوری ترکیه است. میرزا حبیب دستان‌بنی (اصفهانی)، آموزگار زبان فارسی در استانبول، نخستین فارسی‌زبانی بود که تلاش کرد قواعد دستوری زبان فارسی را با انتشار کتاب‌هایی چون دستور سخن (۱۹۱۰)، دبستان فارسی (۱۹۲۹)، خلاصه راهنمای فارسی (۱۹۳۰) و رهبر فارسی (۱۹۳۱) آموزش دهد. پس از تأسیس جمهوری ترکیه (۱۹۲۳) در دانشگاه‌هایی؛ چون دانشگاه آنکارا، دانشگاه سلجوق، دانشگاه کیریک قلعه و دانشگاه آتاترک، رشته زبان و ادبیات فارسی پایه‌گذاری شد و کتاب‌هایی برای آموزش زبان فارسی تألیف و تدوین شد. متأسفانه، کتاب‌هایی که با هدف آموزش دستور زبان فارسی، به تقلید از دستورنویسان سنتی به نگارش درآمده‌اند، ایراداتی در ساختار و نظم و ترتیب مطالب و نیز اشکالاتی در محتوای تعاریف و شاهدمثال‌های آن به چشم می‌خورد. بررسی و نقد و ارزیابی این کتاب‌ها می‌تواند موجب ارتقای شیوه‌های آموزشی و استفاده از متن‌های کاربردی‌تر در کتب آموزشی زبان فارسی شود. یکی از این کتاب‌ها، کتاب *آموزش زبان فارسی*، اثر نعمت بیلدیرم است که در چهار فصل تدوین شده است. فصل اول این کتاب، به معرفی الفبای فارسی، آواها و اصوات زبان فارسی، فصل دوم، به انواع کلمه و نقش‌های دستوری آن اختصاص یافته است. فصل سوم، درباره انواع جمله در زبان فارسی است. فصل چهارم، به تحولات تاریخی دستور زبان فارسی پرداخته است (see, Yldem:2009: 1-382). در مقاله حاضر، با رویکردی انتقادی، ساختار و محتوای این کتاب در مقایسه با دستورهای موجود در زبان فارسی، مورد بررسی قرار گرفته است تا بدین پرسش پاسخ دهد که نویسنده چگونه به تنظیم فصل‌های کتاب پرداخته است و تا چه اندازه طرح وی در آموزش زبان فارسی موفقیت‌آمیز بوده است. همچنین، ساختار کتاب وی چه معایبی دارد. علاوه بر این، پرسش دیگر این تحقیق این است که در کتاب نامبرده، از نظر محتوایی در کدام یک از تعاریف مباحث دستوری، لغزش راه یافته و یا از نمونه‌های نادرست استفاده شده است.

۲. چارچوب نظری

دستور زبان آموزشی «مجموعه‌ای از ساختارها و قواعدی که برای مقاصد آموزشی، ارزیابی و جهت استفاده آموزگاران گردآوری شده‌اند» (Larsen-freeman, 2009: 518) گفته می‌شود. دیرون، دستور آموزشی را شامل توصیف یا تجویز ساخت‌های قاعده‌دار زبان، با هدف ارتقا و جهت‌دهی فرایندهای یادگیری در امر فراگیری آن زبان می‌داند

(wang,2003: 64). در خصوص معیارهای نگارش دستور زبان آموزشی، چارچوب‌های نظری گوناگونی با توجه به اهداف آموزشی پیشنهاد شده است. از جمله می‌توان به چارچوب لیتلجان (۲۰۰۱)، چارچوب ریچاردز و راجرز^۱ (۲۰۰۱)، کندلین^۲ (۱۹۸۷)، چارچوب کانینگزورس^۳ (۱۹۹۵)، چارچوب کک و کیم (۲۰۱۴) اشاره کرد. کک و کیم، دو شاخصه مهم ارزیابی مواد آموزشی دستور؛ یعنی توضیحات و فعالیت‌ها را مورد توجه قرار می‌دهند. کک و کیم در زمینه توضیحات، به چارچوب سه بعدی لارسن فریمن توجه دارند که شامل صورت^۴، معنی و کاربرد است. صورت متشکل از واج‌شناسی، نویسه‌شناسی و نشانه‌شناسی صرف و نحو می‌شود. معنی یا معنی‌شناسی، به معنی الحاق شده، به صورتی خاص اشاره دارد. کاربردشناسی نیز به مقصود نویسنده یا گوینده در بافت ارتباطی خاص اشاره دارد (shabaz, 2019: 265). بنابراین دستور آموزشی نه تنها باید مشتمل بر مجموعه‌ای قوانین باشد؛ بلکه باید حاوی دلایل یا توضیحاتی درباره چرایی انتخاب خرده دستوری خاص توسط گویندگان و نویسندگان باشد (idem). از دیدگاه کک و کیم، در ارزیابی منابع آموزشی دستور، بررسی کیفیت توضیحات ارائه شده، از اهمیت بسزایی برخوردار است و در بیشتر موارد لازم نیست، تمام کاربردها و موارد استفاده از یک صورت زبانی را یک‌جا به زبان آموز ارائه داد (keck & kim, 2014 : 38). در شاخصه فعالیت‌ها، کک و کیم معتقدند؛ فعالیت‌هایی به‌منظور تثبیت و تعمیق یادگیری در خصوص موضوع هر درس، بایست ارائه شود. این فعالیت‌ها می‌توانند تشخیصی و ابتدایی (مانند پرکردنی، تشخیص خطا و جز این‌ها) و یا مستلزم تولید زبانی (مانند نقش‌گزار، مقاله‌نویسی و غیره) باشند. همچنین در طراحی فعالیت‌ها ضروری است، نیازها و علائق زبان‌آموزان و نیز ارتباط فعالیت‌ها با زندگی زبان‌آموزان در نظر گرفته شود (shabaz, 2019: 268).

۳. پیشینه‌ی پژوهش

درباره نقد و ارزیابی کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، تحقیقاتی انجام شده است. رضایی و کوراوند (۲۰۱۴) در مقاله «ارزیابی دستور آموزشی در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان» بر اساس رویکرد ارتباطی و در چارچوب دستور آموزشی چندشرما^۵ (۲۰۰۲) محتوای آموزشی کتاب‌های آموزش زبان فارسی را ارزیابی کرده‌اند. آن‌ها از این بررسی بدین نتیجه دست یافته‌اند که «آموزش هم‌زمان گونه‌های نوشتاری و گفتاری در دوره‌های مقدماتی»، «استفاده نکردن از راهبردهای ارتباطی»، «تکلیف‌محور نبودن آموزش دستور»، «واقعی و معنادار نبودن تمرین‌ها»، «مکانیکی و غیرقابل انعطاف بودن ارائه دستور» و «عدم تناسب

۱. Richards & Rodgers

۲. candlin

۳. Cunningsworth

۴. form

۵. Chandsherna

منطقی بین حجم اطلاعات اصلی و جانبی»، از نقاط ضعف این کتاب‌ها محسوب می‌شود. هادی‌زاده و همکاران (۲۰۱۸) در مقاله «ارزیابی محتوای دستور در منابع آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان بر پایه رویکرد دستور آموزشی» بدین نتیجه دست یافته‌اند که بیش از شصت درصد آثار منتشر شده در زمینه آموزش زبان فارسی، یا به آموزش دستور توجه نداشته‌اند؛ یا بر پایه سلیقه و تجربه مؤلف، به موضوع دستور پرداخته‌اند. همچنین هادی‌زاده (۲۰۲۱) در مقاله دیگری با عنوان «تحلیل و ارزیابی محتوای دستور در دو مجموعه آموزش نوین زبان فارسی و آموزش فارسی به فارسی، بر اساس رویکرد دستور آموزشی» بدین نتیجه رسیده‌اند که موقعیت‌ها و کارکردهای آموزش داده شده، کاربردی نیستند و تمرین‌ها و تکلیف‌های ارتباطی، کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. رئیسی مبارکه (۲۰۱۸)، در مقاله «ارزیابی محتوای دستوری مجموعه کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی»، به ارزیابی و نقد محتوای دستوره‌های کتاب‌های فارسی بر پایه رویکرد دستور آموزشی پرداخته است. نتیجه بررسی ایشان این است که محتوای دستوری این کتاب‌ها، غیرمنطقی و نارسا است و صورتی چرخه‌ای و تدریجی ندارد. رضویان و الهی‌پناه (۲۰۲۰) در مقاله «تحلیل کاربردشناختی کتاب آموزش نوین زبان فارسی بر اساس اصول گرایس»، پس از بررسی مجموعه پنج جلدی آموزش نوین به غیرفارسی‌زبانان، این نتیجه حاصل شده است که بیشترین میزان رعایت قواعد؛ سه قاعده کیفیت، ارتباط و شیوه، در سطح مقدماتی این مجموعه مشاهده می‌شود. مجد و آکداغ (۲۰۱۹)، در کتاب «تحلیل و مقایسه شیوه‌های آموزش زبان فارسی در ترکیه و ایران و تلاش برای بهسازی آن»، به بررسی و تحلیل کتاب آموزش زبان فارسی نعمت ییلدیرم و مجموعه کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان منتشر شده از سمت مؤسسه دهخدا پرداخته‌اند. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد؛ نویسندگان بر مباحث دستور زبان فارسی تسلط کافی نداشته‌اند و در معرفی انواع کلمه و ساختمان آن و نیز در شاهدمثال‌ها، لغزش‌هایی رخ داده است. مروری بر پیشینه پژوهش، حاکی از آن است که تاکنون در تحقیق مستقلی درباره ارزیابی ساختاری و محتوای کتاب آموزش زبان فارسی ییلدیرم، در مقایسه با دستوره‌های زبان فارسی انجام نشده است.

۴. روش شناسی پژوهش

این پژوهش، بر مبنای روش تحلیل کیفی و محتوایی صورت گرفته است. بدین صورت که ابتدا تعاریف و مباحث دستوری کتاب آموزش زبان فارسی، اثر نعمت ییلدیرم، دقیق مطالعه شده است و موارد اختلاف آن، از حیث ساختاری و محتوایی، با دستوره‌های زبان فارسی، به‌ویژه دستور زبان مفصل امروز، اثر خسرو فرشیدورد، دستور زبان فارسی اثر خیام‌پور، دستور زبان فارسی از ناتل خانلری و دستور زبان فارسی، از انوری و احمدی گیوی سنجیده شده است. سپس، بر اساس رویکرد آموزشی دستور «کم»، ساختار و محتوای آموزشی کتاب ارزیابی شده است.

۵. ارائه و واکاوی داده‌ها

همان‌طور که در مقدمه بدان اشاره شد؛ کتاب آموزش زبان فارسی ییلدیرم، در چهار فصل تدوین شده است. فصل اول، از صفحه ۳ تا ۱۵؛ شامل معرفی حروف الفبا، صامت‌ها و مصوت‌های زبان فارسی و علائم نوشتاری است. فصل دوم؛ از صفحه ۱۷ تا ۳۲۰ به معرفی کلمه، انواع کلمه و ساختمان کلمات فارسی اختصاص یافته است. در این فصل، نویسنده به صورت مفصل، هریک از انواع کلمه را بررسی کرده‌اند. وی ابتدا «اسم» را از نظر معنایی، به اسم خاص، اسم عام، اسم ذات، اسم معنی، اسم معرفه، اسم نکره، اسم آلت و اسم مصغر تقسیم‌بندی کرده است؛ سپس اسم از نظر ساختمان، به اسم ساده، اسم مرکب، اسم جامد، اسم مشتق طبقه‌بندی شده است. اسم از نظر تعداد/شمار به مفرد، تثنیه و جمع، دسته‌بندی شده و انواع نشانه‌های جمع را ذکر کرده است. بعد از آن، نشانه‌های اسم، انواع اضافات و نقش اسم در جملات آمده است. به همین‌شيوه، ییلدیرم برای مقوله «صفت» نیز ابتدا از حیث ساختمان، صفات را به ساده، مرکب؛ جامد و مشتق و گروه وصفی تقسیم کرده است. سپس از نظر نحوی، صفات را به بیانی (ساده، فاعلی، مفعولی، نسبی) و تعیینی (شمارشی، اشاره، پرسشی و مبهم) تقسیم کرده است. آن‌گاه به نقش‌های صفت‌های جانشین اسم اشاره شده است. نویسنده «ضمیر» را نیز یک نوع کلمه به حساب آورده است و به انواع آن (شخصی، اشاره، پرسشی) پرداخته‌است. مبحث مورد بحث دیگر در این فصل، «فعل» است. ییلدیرم بعد از تعریف فعل، به بن فعل و بن ماضی و مضارع و کاربردهای آن‌ها اشاره کرده است. انواع مصدر نیز در مبحث فعل بررسی شده‌اند. همچنین فعل از نظر ساختمان، به افعال ساده، پیشوندی و مرکب تقسیم شده است. نحوه ساخت فعل مجهول و انواع مختلف وجوه فعلی، در زمان ماضی، مضارع و آینده نیز به صورت مفصل انجام شده است. مبحث بعدی این فصل، «قید» است و ابتدا قید از نظر نقش، به قید فعل، قید صفت، قید قید، قید مسند، قید مصدری و قید جمله تقسیم شده است. آن‌گاه از حیث ساختاری، به قید مختص، قید مشترک و دوباره از حیث ساختار، به قید ساده، قید مرکب، گروه قیدی و قید مؤول دسته‌بندی شده است. ییلدیرم «قید» را از نظر معنایی، به قید زمان، مکان، مقدار، تمنی، تعجب، تردید، تصدیق و ... دسته‌بندی کرده‌است. «حرف اضافه»، نوع دیگر کلمه در این فصل از کتاب است که نویسنده از نظر ساختمان، آن‌ها را در دو دسته ساده و مرکب معرفی کرده است. ییلدیرم «حرف ربط» را در مبحثی جداگانه، بررسی و به دو دسته همپایه‌ساز و وایسته‌ساز تقسیم کرده است. وی ساختمان حروف ربط را به صورت ساده، مزدوج و مرکب یاد کرده است. «صوت»، آخرین مبحث مورد بررسی در فصل دوم این کتاب، از حیث معنی، به امید، تحسین، تأسف، تحذیر، امر و تکذیب دلالت دارند و از نظر نحوی، ییلدیرم برای «صوت» در جملات ساده، نقش «نهاد» و در جملات مرکب، نقش «پیرو» در نظر گرفته است. فصل سوم این کتاب، مربوط به جمله و ارکان آن است که از صفحه ۳۲۱ تا ۳۴۸ را در بر می‌گیرد. ییلدیرم، ارکان جمله را شامل نهاد، گزاره، فاعل، نایب فاعل، مبتدا، مسندالیه، متمم/مفعول بواسطه، متمم/مفعول باواسطه، مسند، مکمل/متمم فعل ناقص، قید، بدل و منادی می‌داند. وی از حیث معنایی جملات

را به خبری، پرسشی، امری، عاطفی، دعایی، معترضه، مثبت و منفی تقسیم کرده است. او جملات را به دو گروه جمله اسمی و جمله فعلی طبقه‌بندی کرده و از نظر ترتیب قرار گرفتن کلمات، به جملات مستقیم و جمله غیرمستقیم دسته‌بندی می‌کند؛ سپس جملات از حیث ساختمان، به جملات ساده و مرکب (مرکب پیوسته و مرکب وابسته) طبقه‌بندی می‌شوند. آن‌گاه کاربردهای جملات مرکب وابسته (پیرو وصفی، فراکردی بدلی، فراکردی نهادی، فراکردی مفعولی، فراکردی فاعلی، قید زمان، قید علت، قید قصدی، قید شرطی، فراکردی ضدی، فراکردی مقدار) یاد شده است. فصل چهارم، با عنوان «تغییرات سنتی» از صفحه ۳۵۰ تا ۳۷۲ با ذکر مثال‌هایی از متون کلاسیک ادبیات فارسی، به تحولات ساختار فعل ماضی، مضارع و امر، اشاره شده است.

جدول ۱. ساختار کتاب آموزش زبان فارسی ییلدیرم

فصل اول (۱۵-۳)	فصل دوم (۱۷-۳۲۰)	فصل سوم (۳۲۱-۳۴۸)	فصل چهارم (صص ۳۵۰-۳۷۲)
الف. الفبای فارسی (مصوتها، مصوت بلند، مصوت کوتاه) ب. علایم نوشتاری	تعریف کلمه - اقسام کلمه (اسم، صفت، فعل، قید، صوت، ضمیر، حرف اضافه، حرف ربط)	- تعریف جمله - انواع جمله از نظر ساختمان - انواع جمله از نظر معنا	- تغییرات سنتی - تحول ساختمان افعال ماضی، مضارع، امر

۶. تفسیر داده‌ها

۶.۱. نقد ساختاری کتاب

۶.۱.۱. عدم رعایت سطح زبان آموزان

این کتاب، از نظر ساختاری در چهار فصل تدوین شده است که فصل اول؛ شامل الفبای فارسی و علائم نوشتاری است. فصل دوم؛ مشتمل بر اقسام کلمه، فصل سوم؛ جمله و ارکان جمله و فصل چهارم؛ تغییرات سنتی دستور فارسی. مروری بر عناوین این بخش‌ها، صرف‌نظر از محتوای هر یک، نشان می‌دهد که بر اساس شاخصه اول کک و کیم که شامل توضیحات می‌شود؛ نویسنده به سطح زبان آموزان در ارائه قواعد و مباحث دستوری، عنایتی نداشته است. از این روی، در فصل اول به معرفی الفبای فارسی و علائم نوشتاری پرداخته است که مربوط به سطح مبتدی است و در فصل چهارم؛ به تغییرات سنتی دستور زبان فارسی در ساختمان افعال اشاره شده که فراتر از سطح پیشرفته است و ارتباطی با دستور زبان معیار امروز فارسی ندارد. بنابراین، برای زبان‌آموزان مبتدی، مباحث طرح شده در این کتاب دشوار است و تنها فصل اول آن کاربرد دارد. برای سطح متوسط و پیشرفته نیز فصل چهارم، کاربردی ندارد. بدین خاطر پیشنهاد می‌شود؛ مطالب این کتاب برای کاربردی‌تر شدن، متناسب با سطح زبان‌آموزان، مورد بازنگری و بازنویسی قرارگیرد.

۶.۱.۲. پیچیدگی مباحث فصل دوم

گسترده‌گی و پیچیدگی طبقه‌بندی‌های هریک از مقوله‌های اسم، فعل، صفت، قید و حرف در فصل دوم، عامل دیگری است که از لحاظ ساختاری، سبب ضعف کتاب حاضر شده است. مطابق با الگوی کک و کیم در دستورهای آموزشی، لازم نیست تمام کاربردهای یک صورت دستوری، یکجا و به یکباره به زبان‌آموز آموزش داده شود؛ چرا که عدم توانایی زبان‌آموز در یادگیری آن، سبب ایجاد تأثیر روانی نامطلوبی بر وی می‌شود (shabaz, 2019: 268) در کتاب مورد ارزیابی، به تبعیت از دستورهای زبان فارسی، نویسنده به جای پرداختن به ویژگی‌های صوری و نقش دستوری کلمات، به معنا نظر داشته است؛ چرا که «بیشتر دستورنویسان قدیم، صورت و معنی را مخلوط و سعی کرده‌اند؛ از روی معنی، صورت زبان را تعریف کنند» (Bateni, 1969: 19). به‌عنوان مثال، ییلدیرم، مبحث «اسم» را از نظر معنایی به اسم خاص و اسم عام، اسم ذات، اسم معنی، اسم معرفه، اسم نکره، اسم آلت و اسم مصغر تقسیم‌بندی کرده است؛ در حالی که این مباحث، مربوط به دستور زبان نمی‌شود و وارد کردن چنین تقسیم‌بندی‌هایی از اسم، حاصلی جز دشوارآموزی مباحث دستوری و آشفتگی ذهنی زبان‌آموزان نخواهد داشت. همچنین، نویسنده مقوله «اسم» را از نظر ساختمان، به ساده، مشتق، جامد و مرکب طبقه‌بندی کرده است (Yıldırım, 2009: 17-320). درحالی که برای زبان‌آموز، بیش از هر چیز، شناخت نشانه‌های اسم، نقش‌های اسم و جایگاه آن در جمله حائز اهمیت است. این مشکل ساختاری در مبحث صفت، قید، حرف و فعل نیز مشاهده می‌شود. نویسنده در معرفی هر کدام از مقوله‌های کلمه، از انواع و اقسام اصطلاحات دستوری یاد کرده است که تفکیک و به‌خاطر سپردن تمام این اصطلاحات، برای زبان‌آموز دشوار است. از دیدگاه نگارندگان مقاله حاضر، آنچه فراگیری آن برای زبان‌آموزان در هر سطحی (مقدماتی، متوسط و پیشرفته) ضروری است، معیار تشخیص نوع کلمات و نحوه کاربرد آن‌ها در روابط هم‌نشینی (نحو زبان) است. بنابراین، بدین شکل که ییلدیرم در هر مبحث وارد جزئیات علم صرف شده است، اثر وی را از حالت کاربردی برای زبان‌آموزان دور ساخته است. از این نظر، نیازمند بازنگری است.

۶.۱.۳. تفاوت در تقسیم‌بندی مقوله‌های دستوری

در بیشتر دستورهای زبان فارسی، کلمه به شش نوع؛ شامل اسم و گروه اسمی، فعل و گروه فعلی، صفت و گروه وصفی، قید و گروه قیدی، صوت و گروه صوتی و حرف، تقسیم‌بندی شده است (Farshidvard, 2005: 181). ییلدیرم، مبحث «ضمایر» را از مبحث اسم و مبحث «حروف ربط» را از مبحث «حرف» متمایز کرده است و برای آن‌ها یک تقسیم‌بندی دستوری مجزا در نظر گرفته است. حال آن که بنا به تعاریف دستورنویسان، «ضمیر» از انواع «اسم» است. «ضمیر، اسمی است که جانشین اسم دیگر شود و تصریف گردد» (idem: 244). خیام‌پور در تعریف ضمیر می‌نویسد: «ضمیر، اسم کنایه‌ای است که جای اسم صریحی را می‌گیرد و آن اسم صریح را مرجع آن ضمیر نامند» (khayampour, 1965: 31). همچنین، درباره مقوله دستوری «حرف» نیز در دستورزبان

مفصل امروز آمده است: «حرف، کلمه‌ای است نامستقل که به خودی خود معنی ندارد و بر اثر همراهی با کلمات و عبارات دیگر، معنا پیدا می‌کند» (Farshidvard, 2005, 447). «حرف ربط» و «حرف اضافه» نیز کلماتی هستند که به تنهایی معنایی ندارند؛ اما باعث ایجاد تفاوت معنایی می‌شوند. بنابراین، بهتر است در یک مقوله دستوری دسته‌بندی شوند؛ در حالی که ییلدیرم برای هر یک مقوله‌ای جداگانه در نظر گرفته است. لذا، هرگاه زبان‌آموز بخواهد در کنار آموزش دستور زبان فارسی ییلدیرم، از منابع آموزشی دیگر بهره‌بردارد، دچار سردرگمی و آشفتگی ذهنی می‌شود.

۲.۶. بررسی توضیحات براساس چارچوب ارزیابی «کم»

بر کتاب آموزش زبان فارسی از لحاظ محتوایی یا همان شاخصه ارزیابی، توضیحات در نظریه «کم» نیز اشکالاتی قابل طرح است که به مهم‌ترین موارد آن در زیر اشاره شده است:

- **تعاریف ناقص:** در دستور زبان‌های آموزشی، هدف اساسی، توضیح چگونگی عملکرد دستور آن زبان است. منابع آموزش دستور، از نظر شفافیت، جامعیت و دقت، به‌شدت با یکدیگر متفاوتند؛ لذا بررسی کیفیت توضیحات ارائه شده، در ارزیابی منابع آموزشی بسیار ضروری است (Shabaz, 2020: 266). در اثر مورد بررسی، نویسنده نتوانسته است، تعاریفی دقیق از انواع کلمه؛ مانند اسم، صفت، فعل، صوت، نقش‌های اسمی و صفت مشتق ارائه دهد.

- **تعریف اسم:** در این اثر، «اسم» بدین صورت تعریف شده است: «اسم برای نامیدن همه موجودات، برای دلالت بر مفهوم‌های خاص به‌کار می‌رود» (Yıldırım, 2009: 17, 18) در حالی که در دستور زبان مفصل امروز، در تعریف اسم آمده است: «اسم، کلمه‌ای است که برای تعیین کردن و نامیدن امور به‌کار می‌رود؛ مانند سنگ، انسان، دانش، رفتن» (Farshidvard, 2005: 181). همچنین، در دستور زبان فارسی، اثر انوری و گیوی، در تعریف اسم آمده است: «اسم، کلمه‌ای است که می‌تواند مستقیم و مستقل، نهاد (مسندالیه)، مفعول، متمم، و منادا باشد و از آن برای نامیدن شخصی یا حیوانی یا چیزی و یا مفهومی به‌کار می‌رود» (Anvari & Ahmadi Givi, 2008: 80). مشاهده می‌شود؛ تعریف ییلدیرم، به تعریف دکتر فرشیدورد نزدیک است؛ اما به کاربردهای اسم در جمله، مانند دستور زبان انوری و گیوی اشاره‌ای نشده است؛ در حالی که مطابق با نظریه کک و کیم، ارائه کاربرد یا کاربردشناسی کلمه، یکی از ابعاد سه‌گانه آموزشی محسوب می‌شود.

- **تعریف صفت:** ییلدیرم در تعریف صفت می‌نویسد: «صفت، کلمه‌ای است که اسم را توضیح می‌دهد. کلمه‌ای که همراه صفت می‌آید، موصوف نامیده می‌شود» (Yıldırım, 2009: 42). در حالی که خانلری در تعریف صورت می‌نویسد: «صفت، کلمه‌ای است که به اسم افزوده می‌شود؛ تا حالت یا چگونگی آن را بیان کند» (Natal

66: 2021). Khanleri, انوری و گیوی نیز صفت را این‌گونه تعریف کرده‌اند: «صفت، حالت، مقدار و شماره و یکی دیگر از چگونگی‌های اسم را می‌رساند». پیداست که در تعریف ییلدیرم، اشاره‌ای نشده است که صفت حالت، مقدار، شمار و چگونگی اسم را مشخص می‌کند. از این نظر، کیفیت توضیحات دقیق، شفاف و رسا نیست.

- **تعریف فعل:** در مورد تعریف فعل نیز همین نقص مشاهده می‌شود. ییلدیرم، در تعریف فعل می‌نویسد: «فعل کلمه‌ای است که بر انجام گرفتن کاری یا روی دادن حالتی در زمانی مشخص دلالت دارد» (Yıldırım, 2009:125). آنچه از این تعریف استنباط می‌شود، این است که فعل به صورت مستقل می‌تواند بر انجام کار یا روی دادن حالتی دلالت کند؛ حال آن که فعل «کلمه‌ای است که به تنهایی یا به یاری وابسته‌هایی، در یکی از زمان‌های سه‌گانه، بر واقع شدن امری دلالت می‌کند و امری است که به امر دیگر اسناد داده می‌شود» (Farshidvard, 2005: 376).

- **تعریف صوت:** مورد دیگری که در آن نقص در تعریف دیده می‌شود، مربوط به تعریف صوت است. ییلدیرم می‌نویسد: «صوت، کلماتی هستند که به جای جمله، دارای معنی باشند. بیشتر در حالت شادی، تعجب، امید و ... به زبان می‌آیند» (Yıldırım, 2009: 313). اما در دستور مفصل امروز، صوت «کلمه‌ای است که نقش فعل یا جمله را بازی کند؛ بی‌آن‌که شکل آن‌ها را داشته باشد و برای بیان عواطف و احساسات به کار می‌رود» (Farshidvard, 2005: 510).

- **نقش‌های اسم:** نویسندگان در توضیح نقش‌های اسم، به نقش‌هایی چون نهاد، نائب فاعل، مسندالیه، مفعول، فعل، مکمل، متمم، قید، بدل و ندا اشاره می‌کند (ییلدیرم، ۲۰۰۹: ۵۳-۵۵) اما به نقش‌هایی که اسم در گروه اسمی بازی می‌کند؛ مانند نقش وصفی، مضاف‌الیه، معطوفی و تأکیدی (Anvari & Ahmadi Givi, 2008:112) اشاره‌ای نشده است.

- **تعریف صفت مشتق:** در این کتاب، صفت مشتق بدین صورت تعریف شده است: «صفت‌هایی هستند که از ترکیب پسوند یا پیشوند با اسم یا بن فعل به وجود آمده است؛ مانند باهوش، رزمنده، ترسو» (Yıldırım, 2009:64). در حالی که بنیان صفات مشتق، علاوه بر بن فعل و اسم، صفت و قید را نیز شامل می‌شود. مانند همیشگی و ناگهانی (Farshidvard, 2005: 278).

بنابراین، به‌طور کلی، ارزیابی توضیحات و تعاریف دستوری، در کتاب آموزش زبان فارسی ییلدیرم ناقص است و از شفافیت، جامعیت و دقت کافی برخوردار نیست و نیازمند بازبینی و بازنگری است.

۳.۶. ارزیابی آموزش قواعد دستوری

بر اساس نظریه «کم»، منبع آموزشی باید اطلاعات مکفی درباره این که صورت‌های دستوری چگونه در گفتمان استفاده می‌شوند، بدهد (Shabaz, 2020: 266). در کتاب آموزش زبان فارسی ییلدیرم، مواردی مشاهده می‌شود که توضیحاتی که برای استفاده از صورت‌های دستوری در گفتمان (جمله) داده شده، اشتباه است. در ادامه، به تعدادی از این صورت‌های نادرست دستوری اشاره می‌شود:

- **یای نکره نشانه معرفه:** در کتاب مورد بررسی، در توضیح نشانه‌های اسم معرفه، به سه نشانه اشاره شده است که در سومین نشانه آمده است: «اسم‌هایی که آخرش یای نکره دارند»؛ مثل کتابی که دیروز خریدم، گم شد (Yıldırım, 2009: 23). در واقع نویسندگان در این مورد، در تشخیص قاعده دستوری، دچار خطا شده است؛ چرا که علت معرفه بودن «کتاب» در این جمله، به‌خاطر افزودن «ی نکره» نیست؛ بلکه در زبان فارسی «اسمی که در جمله پیرو همراه «ی» و پیش از «که» می‌آید و جمله پایه درباره او خبر می‌دهد» (Anvari & Ahmadi, 2008: 83) «معرفه» به‌شمار می‌رود. بنابراین، این شناختگی، متعلق به بند وابسته یا موصولی است؛ نه پی چسب ای که همچنان نکره است.

- **«ات» نشانه جمع عربی:** ییلدیرم در توضیح این نشانه نوشته است: «وقتی کلمه مختوم به «ا»، «و»، «ه» باشد و با پسوند عربی «ات» جمع بسته شود، پسوند «ات» به پسوند «جات» تبدیل می‌شود» (Yıldırım, 2009: 34). در حالی که در زبان فارسی، پسوند «ات» وجود دارد که نشانه جمع نیست؛ بلکه بر یک مجموعه دلالت می‌کند.

- **اسم در نقش فعل:** یکی از نقش‌های که ییلدیرم برای اسم ذکر کرده است، نقش فعلی است. وی در توضیح این مطلب به جمله «نزدیکترین دوست انسان کتاب است» (Yıldırım, 2009: 54) استناد داده است که در این جمله «دوست»، «انسان» و «کتاب» اسم هستند اما هیچ یک در نقش فعل به کار نرفته‌اند.

- **شبه فعل به جای اسم مصدر:** نویسندگان در ذیل کاربردهای فعل ماضی، کلماتی چون کردار، رفتار را «شبه فعل» نامیده است (ییلدیرم، ۲۰۰۹: ۱۳۰). این نام‌گذاری که به نظر می‌رسد، نویسندگان از دستور زبان فارسی خیام‌پور بدان اخذ کرده باشد (khayampour, 1965: ۶۸) صحیح نیست. این کلمات، در بیشتر دستور زبان‌های فارسی؛ مانند دستور زبان مفصل امروز، به‌عنوان اسم مصدر شناخته می‌شوند؛ چرا که بر کار و عمل دلالت دارند (Farshidvard, 2005: 241).

- **ماضی نقلی به جای ماضی نقلی استمراری:** در صفحه ۱۳۳ کتاب، فعل «می‌رفته‌ام»، به‌عنوان فعل ماضی نقلی معرفی شده است؛ حال آن که این فعل، ماضی نقلی استمراری است.

- **هستنن و استنن**: در این کتاب از «هستنن» و «استنن» (Yıldırım, 2009: 167) به‌عنوان فعل معین یاد شده است؛ در حالی که در زبان فارسی معیار امروز، مصدرهای «هستنن» و «استنن» وجود ندارد و مصدر این دو فعل، «بودن» است (Farshidvard, 2005: 418). نکته دیگر آن که «هست»، فعل معین نیست؛ چرا که به معنای وجود دشتن است. هرچند در زبان محاوره، «هست» و «است» به جای یکدیگر به‌کار می‌روند؛ اما نبایست در کتب دستور زبان، این خطا وارد شود.

- **آوردن «مصدر» و «اسم مصدر» در ذیل مبحث فعل**: مصادر جزو طبقه اسم محسوب می‌شوند؛ اما در این کتاب، زیرمجموعه فعل قرار گرفته است (Yıldırım, 2009: 170). در دستور زبان‌های فارسی، این گروه از کلمات، در ذیل طبقه اسم بررسی شده‌اند (Anvari & Ahmadi Givi, 2008 Farshidvard, ۱۰۶: 241).

- **«بایستن» و «توانستن»**: **فعل معین**: نویسنده در تعریف فعل، وجوبی آورده است: «این ساختار، برای کارهایی که انجامشان لازم است، به‌کار می‌رود و با فعل معین بایستن ساخته می‌شود» (بیلدیرم، ۲۰۰۹: ۱۸۰). در واقع، «بایستن»، فعل معین نیست؛ بلکه فعل شبه‌معین است. شبه معین، فعلی است که مستدالیه یا مفعولش به‌صورت مصدر پس از آن می‌آید؛ مانند توانستن، بایستن، شایستن و ... (Farshidvard, 2005: 421).

- **قید مسند**: در این کتاب، «قید»، نقشش در جمله طبقه‌بندی شده است و از نظر نویسنده، قید در جمله نقش‌هایی چون؛ قید فعل، قید صفت، قید قید، قید مسند، قید مصدری، قید جمله (Yıldırım, 2009: 264) می‌پذیرد. اگر به این عناوین دقت کنیم، مشخص می‌شود که صفت، فعل و قید، از انواع کلمه محسوب می‌شوند؛ در حالی که «مسند»، نقش نحوی کلمه است. بنابراین، نویسنده در آخرین مورد، معنای صرفی کلمات را با مفهوم نحوی نقش کلمات درهم‌آمیخته و اصطلاح قید مسند را ساخته است و می‌نویسد: «گاهی قیدها در جملات به‌عنوان قید مسند به‌کار می‌روند؛ مانند وقت خیلی دیر است» (idem: 264). بنابراین، باید گفت؛ «خیلی» قیدی است که قید، پس از خود؛ یعنی «دیر» را شدت می‌بخشد و صورت صحیح این نوع ترکیبات، همان «قید قید» است.

- **قید مصدر**: مصدر، جزو مقوله دستوری «اسم» است و آنچه اسم را مقید می‌سازد، «صفت» است. لذا، در نظر گرفتن نقش «قید مصدری»؛ یعنی «قیدهایی که معنی مصدرها را مشخص یا محدود می‌کنند» (۲۶۴: Yıldırım, 2009) برای قید، اشتباه است.

۶.۴. در آمیختگی قواعد دستور زبان فارسی و عربی

ییلدیرم برای نگارش کتاب خود، به دستور زبان‌های سنتی فارسی نظر داشته است. از آنجایی که «بیشتر دستورنویسان ما الگوهای صرف و نحو عربی را به زبان فارسی که دارای ساختمانی متفاوتی است، تحمیل کرده‌اند و دستور زبان فارسی را از روی عربی نوشته‌اند ... تحمیل کردن مقولات زبانی بر زبان دیگر، باعث گمراهی می‌گردد» (Bateni, 1969: 16). بنابراین، چون در دستورهای سنتی فارسی، اصطلاحات مربوط به دستور زبان عربی نفوذ داشته است، ییلدیرم نیز خواسته یا ناخواسته برخی از قواعد دستوری یا اصطلاحات عربی به کار برده است. همین امر از جنبه آموزشی و کاربردی کتاب می‌کاهد؛ چرا که برای زبان‌آموزانی که تازه در حال فراگیری قواعد دستوری زبان فارسی هستند، کاربرد اصطلاحات عربی باعث سردرگمی می‌شود و در انگیزه یادگیری آنان تأثیر منفی می‌گذارد. در ادامه به برخی از این آمیختگی قواعد دستور زبان فارسی و عربی که وارد کتاب ییلدیرم شده، اشاره می‌شود:

- **ساختمان اسم و صفت:** ییلدیرم در تقسیم‌بندی اسم از نظر ساختمان به اسم‌های ساده، مرکب، جامد و مشتق اشاره کرده است. در تعریف اسم جامد آمده است: «اسم‌هایی که نه پیشوند و نه پسوند دارند» (Yıldırım, 2009: 29). اسم جامد از اصطلاحات زبان عربی است و در زبان فارسی به چنین ساختمانی ساده و بسیط می‌گویند. البته این خطا در نوع تعبیر از کتب سنتی دستور زبان فارسی نشأت گرفته است که از اسم جامد در برابر اسم مشتق استفاده کرده‌اند (khayampour, 1965: 34; Anvari & Ahmadi Givi, 2008: 80). علاوه بر اسم، ییلدیرم مبتنی بر همین دستورهای سنتی زبان فارسی در معرفی ساختمان صفت، از صفت‌هایی که ساختمان مشتق ندارند، به‌عنوان صفت جامد یاد کرده است «مانند: دراز، زشت» (Yıldırım, 2009: 58). در حالی که زبان فارسی، زبانی ترکیبی است و پیشوند و پسوند در ابتدا و انتهای کلمه «پایه» افزوده می‌شود. فرمول ساختمانی کلمه را چنین می‌توان نوشت:

(پ) یا (پس) (Bateni, 1969: 178).

فرشیدورد نیز ساختمان کلمات فارسی را به دو قسمت تقسیم کرده است. کلمات بسیط یا یک‌سازه‌ای؛ مانند پدر و مادر و کلمات غیربسیط یا ثانوی که از بیش از یک سازه به‌وجود می‌آیند؛ مانند کارگر، هم‌پیشه و گلاب (Farshidvard, 2005: 166).

- **اسم تثنیه:** در زبان فارسی، اسامی یا مفرد هستند یا جمع و اسم مثنی وجود ندارد؛ اما ییلدیرم در تقسیم‌بندی اسم، از نظر تعداد، اسامی را به مفرد، مثنی و جمع دسته‌بندی کرده است. «اسم‌هایی که بر دو یا چند چیز دلالت می‌کند، در زبان فارسی وجود ندارد؛ اما با پسوند عربی به‌وجود می‌آیند. مانند: طرفین، دولتین، زوجین» (Yıldırım, 2009: 32). از تعریف خود نویسنده پیداست که وی به تبعیت از دستورنویسان سنتی، این الگوی

تقسیم‌بندی اسم به مفرد، مثنی و جمع را از زبان عربی گرفته است؛ در حالی که در دستورهای جدید فارسی؛ از جمله دستور مفصل امروز آمده است: «اسم یا مفرد است یا جمع. جمع، آن است که نشانه خاصی دارد و بر بیش از یک فرد دلالت می‌کند» (Farshidvard, 2005: 181).

- **ذکر انواع جمع‌های عربی:** در زبان فارسی، دو پسوند «ان» و «ها» برای جمع بستن کلمات استفاده می‌شوند؛ اما ییلدیرم از صفحه ۳۵ تا صفحه ۳۸، از انواع جمع‌های عربی (جمع مذکر سالم، جمع مؤنث سالم، جمع مکسر، اسم جمع) و نشانه‌های آن صحبت کرده است. اگرچه در زبان فارسی، کلمات عربی راه یافته است؛ لیکن آموزش نشانه‌های جمع عربی به زبان‌آموزان غیرفارسی زبان، نه تنها ضرورتی ندارد؛ بلکه بر دشواری مباحث دستوری می‌افزاید.

- **حاصل مصدرهای عربی:** نویسنده در این مورد نیز ساختمان‌های اقتباسی زبان فارسی از زبان عربی را جزو قاعده‌های زبان فارسی حساب کرده است و در ذیل معرفی ساختمان حاصل‌مصدرها، از ساخت «اسم/ صفت عربی تبار + یت مانند مغلوبیت، حساسیت، آدمیت» (Yıldırım, 2009: 190) یاد کرده است. در واقع این نوع ساخت‌های دستوری، اقتباسی و غیربومی‌اند؛ جزو استثنائات به حساب می‌آیند و نباید به‌عنوان یک قاعده کلی از آن‌ها یاد شود.

- **جمله اسمی / جمله فعلی:** این نوع طبقه‌بندی جملات در دستور زبان فارسی، حاصل آمیزش زبان عربی و فارسی در ذهن نویسنده است. جمله اسمی «جملاتی که فعل ندارند؛ اما از مسند و مسندالیه تشکیل شده باشند؛ مانند: من، همسایه روبروی شما هستم» (Yıldırım, 2009:332). جمله فعلی «جملاتی که دارای فعل باشند؛ مانند: پس دوباره به سلول انفرادی آوردند» (idem). در ساختار جملات زبان فارسی، جملات اسمی وجود ندارد و تمام جملات دارای فعل‌اند؛ حتی در مثالی که خود نویسنده به‌عنوان جملات اسمی یاد کرده است، فعل «هست» وجود دارد.

۵.۶. لغزش در شاهد مثال‌ها

در مواردی مشاهده می‌شود که نویسنده در توضیح یک مبحث دستوری، از نمونه‌هایی استفاده کرده است که در آن جایگاه اشتباه هستند. برای نمونه، وی بعد از تعریف صفت نسبی، از صفت «تماشاچی» و «ترسو» به‌عنوان صفت نسبی یاد کرده است (Yıldırım, 2009: 174) در حالی که تماشاچی و ترسو، صفت‌های فاعلی هستند. نمونه دیگر از این نوع لغزش‌ها را در مصداق‌هایی که برای صفت لیاقت یاد شده، می‌تواند دید. نویسنده، «ماهانه» را نیز صفت لیاقت در نظر گرفته است؛ در حالی که «ماهانه» قید است و به‌معنی هر ماه می‌باشد. در جدول زیر، نمونه‌هایی از شاهدمثال‌های اشتباه این کتاب، یاد شده است:

جدول ۲. شاهد مثال‌های نادرست

توضیح خطا	شاهد مثال
	این قانون اولین قدم برای پیشرفت صنایع بود (ص ۹۶)
اولین قدم در نقش مسندالیه معرفی شده است.	باید راه راستی را انتخاب کرده باشیم (ص ۹۷)
در این جمله، «راستی» به‌عنوان مفعول در نظر گرفته شده است.	آن روز به فرودگاه رفته بودم (۹۸)
آن روز گروه قیدی است؛ اما نویسنده آن را صفت در نظر گرفته است.	بن ماضی + بن ماضی: رفت و آمد، داد و ستد
در واقع این افعال بن ماضی نیستند؛ بلکه مصدر مرخم‌اند.	اسم/ کلمه + بن ماضی: سررسید، پیش‌رفت
ساختمان این کلمات نیز در اصل متمم + صفت مفعولی کوتاه و منمم + مصدر مرخم است. به‌سر رسیده، به پیش رفتن	این تقریباً کار مشکلی است
نویسنده، این جمله را برای توضیح جملات اسمی آورده است. جملات اسمی، جملاتی بدون فعل هستند؛ در حالی که در مثال، نویسنده فعل «است» وجود دارد.	بعد از این دو گفته معلوم شد که بی‌گناهند به سربازان دستور داده شد که خود را آماده حمله کنند
نویسنده، نقش جملات پیرو را نایب فاعل ذکر کرده است در حالی که جملات پیرو در این مثالها نقش مفعولی برای جمله وارہ پایه دارند.	هرچه نباید، دل‌بستگی را نشاید
نویسنده از این جمله برای توضیح جمله‌واره بدلی استفاده کرده است؛ اما «هرچه نباید» در حکم اسم برای جمله وارہ پایه و فاعل آن است.	

۶.۶. جملات غیر کاربردی: این کتاب از حیث کاربرد جملاتی که زبان‌آموزان بتوانند در موقعیت‌های مختلف؛ مانند خرید کردن، آدرس پرسیدن، گفتگو درباره‌ی علایق، انواع فعالیت‌های روزانه، محیط کار، حقوق و مزایا، مسکن و غیره از آن استفاده کنند، توجه کافی نداشته است. علاوه بر این، برخی از شاهد مثال‌های آن یا مربوط به فارسی معیار امروز نیست و یا در زندگی روزانه و عادی مردم کاربردی ندارد. در جدول زیر تعدادی از این جملات بررسی شده‌اند:

جدول ۲. جملات غیر کاربردی متن کتاب آموزش زبان فارسی ییلدیرم

نکته دستوری	جملات غیر کاربردی
نشانه اسم معرفه	دلی که از عشق خالی است، دل نیست (ص ۲۳)
اضافه گسسته	حافظ غزل‌هایش از بهترین نوع است (ص ۵۰)
منادا	ای مرد تا کی مردم‌آزاری خواهی کرد (۵۵)
صفت جانشین موصوف (فاعل)	ناخوش‌آوازی با بانگ بلند قرآن میخواند (۹۶)
صفت جانشین موصوف (مکمل)	خویشتن را بزرگ‌پنداری (۹۸)
صفت جانشین موصوف (متمم)	هر که با بدان نشیند، روی نمی‌بیند (۹۸)
نقش ضمیر اشاره (متمم)	ما درویشیم به همین قناعت می‌کنیم (۱۱۶)
فعل ساده	ای نادان شتر بر بام می‌جویی؟ (۱۴۱)
فعل پیشوندی	صدای غرش ترسناکی از کوه برخاست (۱۴۲)
منادی	ای یاران به اینان دل مبنید که وفا ندارند (۳۲۵)
جمله پیرو بدلی	هر چه نباید، دل‌بستگی را نشاید (۳۳۲)
جمله پیرو قیدی قصدی	یارش از کشتی آمده بود که پشتی کند (۳۳۳)

همان‌طور که از نمونه‌های یاد شده پیداست، این جملات بیشتر جنبه ادبی و هنری دارند. بنابراین، استفاده از این مثال‌ها برای آموزش دستور زبان فارسی معیار و نکات دستوری که نویسنده مد نظر داشته است، هیچ توجیهی ندارد؛ ضمن این که بر اساس دیدگاه کک و کیم نیز مثال‌ها و تمرین‌ها باید متناسب با نیازمندی‌های زبان‌آموزان باشد.

۶.۷. طرح مباحث غیردستوری و دستور تاریخی

یکی از مباحثی که به نظر نگارندگان مقاله حاضر، طرح آن در یک کتاب آموزشی دستور زبان ضرورتی ندارد، موضوعاتی است که به بلاغت مربوط می‌شود. ییلدیرم در طبقه‌بندی ترکیب‌های اضافی، از نظر معنی وارد حوزه بلاغت شده است. وی از اضافه استعاری و تشبیهی نیز یاد کرده است (Yıldırım, 2009: ۵۳). همچنین، علاوه بر این که نویسنده فصل چهارم، کتاب را به صرف افعال و ساختمان جملات در دستور زبان کهن فارسی اختصاص داده است، در برخی موارد مشاهده می‌شود که در فصل‌های دیگر نیز به دستور تاریخی زبان فارسی توجه داشته است. به‌عنوان مثال؛ برای ساخت فعل دعایی، از نحوه ساخت آن در گذشته زبان فارسی یاد کرده است. «برای تمنای دعا آوردن «اد» بر فعلها به وجود می‌آید. کردن: من= کند، دادن: ده= دهاد» (idem: 167). فعل دعایی در فارسی معیار امروز، با مضارع التزامی ساخته می‌شوند؛ مانند: موفق و پیروز باشید. نمونه دیگر از اختلاط دستور تاریخی و معیار زبان فارسی، در خصوص افعال چندمصدری دیده می‌شود. نویسنده از افعالی؛ چون «خفتن»، «شنفتن»، «هلیدن» (idem: 140) یاد کرده است که این افعال، در زبان فارسی معیار استفاده نمی‌شوند.

۶.۸. کاربرد اصطلاحات پیچیده

اصطلاحات مطرح شده در کتب دستور زبان فارسی در خصوص طبقه‌بندی کلمات و جملات، بسیار مغشوش و متنوع است. این امر سبب دشواری آموزش قواعد حاکم بر جملات زبان فارسی حتی در بین فارسی‌زبانان شده است. بنابراین، اگرچه تلاش ییلدیرم برای اشاره به انواع اصطلاحات و طبقه‌بندی‌های مربوط به کلمات ستودنی است؛ اما این مسئله موجب سردرگمی زبان‌آموزان در بین اصطلاحاتی شده است که نقش و تأثیری در یادگیری زبان فارسی ندارد. در برخی از موارد مشاهده می‌شود که ییلدیرم از طرح اصطلاحات جدید و طولانی استفاده کرده است که این مسئله می‌تواند باعث سردرگمی و خستگی زبان‌آموزان شود. به‌عنوان نمونه؛ وی به جای استفاده از اصطلاح جمله‌واره، از اصطلاح «فراکردی پیرو» (Yıldırım, 2009: 62) بهره برده است. حال آن که جمله‌واره هم کوتاه‌تر است و هم برای زبان‌آموز شناخته‌شده‌تر است. نمونه دیگر از کاربرد اصطلاحات جدید، استفاده از اصطلاح «صفت تعینینی» (idem: 77) به جای «صفت پیشین» است. همچنین، در بخش فعل، از اصطلاح «فعل وجوبی» و «فعل اقتداری» یاد شده است. فعل وجوبی، «برای کارهایی که انجامشان لازم است، به کار می‌رود و با

فعل معین بایستن ساخته می‌شود» مانند: بایست بخوانم. و فعل اقتداری فعلی، است که «به معنی قادر بودن برای انجام کاری به کار می‌رود. با فعل معین توانستن ساخته می‌شود» مانند: توانستم بگویم (idem: 180- 184). در دستور زبان فارسی، چنین ساختاری وجود ندارد. در واقع افعالی مانند بایستن و توانستن، بر «وجه فعل» دلالت دارند. لذا، از نظر نگارندگان مقاله حاضر، این نوع تقسیم‌بندی از افعال، سبب آشفتگی ذهنی زبان‌آموزان می‌شود. نمونه دیگر از کاربرد اصطلاحات پیچیده، در کاربردهای جمله‌واره‌های پیرو مشهود است. نویسنده به جای اصطلاحاتی؛ چون «فراکردی قیدی زمان»، «فراکردی قیدی علتی»، «فراکردی قیدی قصدی»، «فراکردی قیدی شرطی»، «فراکردی قیدی ضدی» و «فراکردی قیدی مقدار» (idem: 348) می‌توانست از اصطلاح «جمله‌واره قیدی» استفاده کند.

۷. نتیجه‌گیری و پیشنهادهای آموزشی و پژوهشی

نقد و ارزیابی ساختاری و محتوایی کتاب آموزش زبان فارسی از نعمت ییلدیرم نشان می‌دهد؛ اگرچه نویسنده آن بر قواعد زبان فارسی، از تسلط کافی برخوردار است و طبقه‌بندی جزئی و دقیق اقسام کلمه و جمله و استفاده از متون ادبی، دلالت بر شیفتگی نویسنده به زبان فارسی دارد؛ لیکن بر این کتاب از نظر آموزش زبان فارسی، انتقاداتی ساختاری و محتوایی قابل طرح است. از لحاظ ساختاری، این اثر به سطح زبان‌آموزان ترک‌زبان توجهی نداشته است؛ چرا که فصل اول، مشتمل بر آواهای زبان فارسی و علائم نوشتاری، فصل دوم؛ طبقه‌بندی اقسام کلمه، فصل سوم؛ انواع جمله و فصل چهارم؛ تحولات دستور تاریخی است. پیداست فصل اول، مناسب زبان‌آموزان مبتدی است؛ اما سایر فصل‌های کتاب، کاربردی برای آنان ندارد. فصل دوم، مناسب زبان‌آموزان متوسط و فصل سوم، مناسب سطح پیشرفته است؛ اما فصل چهارم که تحولات دستور تاریخی را بررسی کرده است، مناسب دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی است. لذا می‌توان گفت؛ نداشتن سطح‌بندی، مطالب این کتاب را از حالت کاربردی خارج کرده است. مسئله دیگری که از لحاظ ساختاری سبب ضعف کتاب حاضر شده است، گستردگی و پیچیدگی طبقه‌بندی‌هایی است که نویسنده از هر یک از مقوله‌های اسم، فعل، صفت، قید و حرف در فصل دوم ارائه داده است که بیشترین بخش کتاب، به این فصل اختصاص یافته است. در بیشتر دستورهای زبان فارسی، کلمه به شش نوع اسم، فعل، صفت، قید، حرف و صوت طبقه‌بندی شده است؛ اما ییلدیرم، ضمیر را از مبحث اسم و حروف ربط را از مبحث حرف جدا کرده است و آن‌ها را در یک طبقه دستوری مجزا بررسی کرده است. از لحاظ محتوایی نیز اشکالاتی چون نقص در تعاریف، خطاهای دستوری، آمیختگی قواعد فارسی و عربی، استفاده از جملات غیر کاربردی، شاهد مثال‌های اشتباه، اصطلاحات پیچیده، طرح مباحث غیر دستوری و دستور تاریخی در این اثر مشاهده می‌شود. در اثر مورد بررسی، نویسنده نتوانسته است تعاریفی دقیق از انواع کلمه؛ مانند اسم، صفت، فعل، صوت، نقش‌های اسمی و صفت مشتق ارائه دهد. همچنین، در مواردی، نویسنده در شناخت قواعد دستور زبان فارسی دچار لغزش شده است؛ برای مثال می‌توان به مواردی؛ چون «یای نکره نشانه معرفه»، «ات نشانه

جمع عربی»، «شبه فعل به‌جای حاصل مصدر»، «اسم در نقش فعل»، «استن و هستن»، «ماضی نقلی به‌جای ماضی نقلی استمراری»، «آوردن مصدر» و «اسم مصدر» در ذیل مبحث فعل»، «قید مسند» و «قید مصدری» اشاره کرد. در مواردی نیز مشاهده می‌شود که نویسنده در توضیح یک مبحث دستوری، از شاهد مثال‌های نادرست استفاده کرده است. همچنین، در برخی موارد، نویسنده جملات غیرکاربردی که بیشتر جنبه ادبی دارند و برگرفته از متون ادب فارسی است، استفاده کرده است که این مسئله با هدف آموزش کاربردی زبان فارسی سازگار نیست. در موارد اندکی نیز به مباحث بلاغی اشاره شده است؛ مانند اضافه استعاری و اضافه تشبیهی. در نهایت باید گفت؛ پیچیدگی و گستردگی اصطلاحاتی که نویسنده برای توضیح مباحث دستوری به‌کار گرفته‌اند؛ مانند انواع فراکردهای پیرو در جملات مرکب، انواع تقسیم‌بندی‌هایی که از اسم، صفت، فعل و قید ارائه شده است، می‌تواند مانع از سرعت یادگیری زبان آموزش شود.

فهرست منابع:

- رئییسی مبارکه، نفیسه (۱۳۹۷). *ارزیابی محتوای دستوری مجموعه کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی*. نشریه زبان‌پژوهی، دوره ۱۲، شماره ۳۷، صص: ۳۹-۶۸.
- انوری، حسن، و احمدی گیوی، حسن (۱۳۸۷). *دستور زبان فارسی ۲*. ویرایش سوم، تهران: فاطمی.
- باطنی، محمدرضا (۱۳۴۸). *توصیف ساختمان دستوری زبان فارسی*. تهران: امیرکبیر.
- خیام‌پور، ع (۱۳۴۴). *دستور زبان فارسی*. تهران: شفق.
- رضایی، والی، و کوراوند، آمنه (۱۳۹۳). *ارزیابی دستور آموزشی در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان*. نشریه پژوهش‌نامه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، دوره ۳، شماره ۸ (پاییز و زمستان)، صص: ۱۱۷-۱۴۱.
- رضویان، حسین، و الهی‌پناه، تمنا (۱۳۹۹). *تحلیل کاربردشناختی کتاب آموزش نوین زبان فارسی بر اساس اصول گرایس*. نشریه پژوهش‌نامه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، دوره ۹، شماره ۱۹، صص: ۴۷-۷۰.
- شهباز، منیژه (۱۳۹۹). *معرفی چارچوب ارزیابی «کم»، علم زبان*. سال ۷، شماره ۱۲، پاییز و زمستان، صص: ۲۴۴-۲۷۸.
- فرشیدورد، خسرو (۱۳۸۴). *دستور مفصل امروز*. تهران: سخن.
- مجد، امید، و آکداغ، بولنت (۱۳۹۸). *تحلیل و مقایسه شیوه‌های آموزش زبان فارسی در ترکیه و ایران و تلاش برای بهسازی آن*. تهران: ایش.
- ناتل خانلری، پرویز (۱۴۰۰). *دستور زبان فارسی*. تهران: آیدین.
- هادی‌زاده، محمدجواد (۱۴۰۰). *تحلیل و ارزیابی محتوای دستور در دو مجموعه آموزش نوین زبان فارسی و آموزش فارسی به فارسی‌براساس رویکرد دستور آموزشی*. نشریه پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، دوره ۲۱ - شماره ۱، صص: ۳۵۹-۳۸۶.

هادی زاده، محمدجواد، مهدوی، محمدجواد، صحرایی، رضامراد، و علیزاده، علی (۱۳۹۷). *ارزیابی محتوای دستور در منابع آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان برپایه ی رویکرد دستورآموزشی*. نشریه پژوهش نامه ی آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان، دوره ۷، شماره ۱۶ (پاییز و زمستان)، صص: ۲۱-۴۴.

References:

- Keck, C. and Y. Kim. (2014). *Pedagogical Grammar*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Wang, W. (2003). *How is pedagogical grammar defined in current TESOL training practice?* ESL Canada Journal, 21: 64- 78.
- Yıldırım, Nimet (2009), *Farsça Dilbilgisi*. Kabalcı Yayınları .
- Anvari, H, Ahmadi Givi, H (۲۰۰۸). *Persian Grammar 2, 3rd edition*. Tehran: Fatemi. [in persian]
- Batani, M (۱۹۶۹). *Description of the grammatical structure of the Persian language*. Tehran: Amirkabir. . [in Persian]
- Farshidvard, Kh (۲۰۰۵). *Extensive Contemporary Grammar*. Tehran: Sokhn. . [in persian]
- Hadizadeh, M. J, Mahdavi, M .J, Sahraei, R, Alizadeh, A (2017). *Evaluation of Grammar Content in the Teaching Resources of Farsi to Non-Persian Speakers Based on Grammar Teaching Approach*. *Research Journal of Teaching Farsi to Non-Persian Language Speakers*, V 7, N 16, 44-21. [in persian]
- Hadizadeh, M.J (2021). *Analysis and evaluation of the instruction content in two sets of modern Persian language teaching and Persian to Persian teaching based on the teaching instruction approach*. *Critical Research Journal of Humanities Texts and Programs*, V 21 - N 1, 359-386. . [in persian]
- Keck, C. and Y. Kim. (2014). *Pedagogical Grammar*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Khayampour, A. (1۹۶۵). *Persian Grammar*, Tehran: Shafaq.[in persian]
- Majd, O, Akdagh, B (2018). *analysis and comparison of Persian language teaching methods in Turkey and Iran and efforts to improve it*, Tehran: Erish. [in Persian]-
- Natal Khanleri, P (۲۰۲۱). *Persian Grammar*. Tehran: Aydin. . [in persian]
- Raisi Mobarake, N (2019). *Evaluation of the grammatical content of the modern Persian language teaching textbooks*. *Journal of ZabanPazhuhi*, V12, N 37, 39-68. [in Persian]
- Razavian, H & Elahi, T (۲۰۲۰). *Panah Pragmatic Analysis of "Modern Persian Language Training Textbook"* Based on Grice Principles (aka "Amoozesh e Novin e Zaban e Farsi Textbook"), V 9, N 1(19), 47- 70. [in persian]
- Rezai, V & Kuravand, A (۲۰۱۳). *Evaluating the pedagogical grammar in teaching persian language course books*. *Journal of persian language teaching to non-persian speakers* V:3, Issue:3 (8), 117-141. [in persian]
- Shahbaz, M (2019), introduction of "Kem" evaluation framework, *Science of Language*, Y7, N 12, 278-244. [in persian]
- Wang, W (2003). *How is pedagogical grammar defined in current TESOL training practice?* *ESL Canada Journal*, 21: 64- 78.
- Yıldırım, N (2009), *Farsça Dilbilgisi* , Kabalcı Yayınları .